

تنوع گونه ای و زیستگاهی ماهیان خلیج فارس، تنگه هرمز و خلیج عمان

فریدون عوفی

عضو هیات علمی، موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور

پست الکترونیکی: sillaginid@hotmail.com

نشانی پستی: میدان هفت تیر، خیابان قائم فراهانی، نبش خیابان غفاری، پلاک ۵، موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور کدپستی:

۱۵۸۸۷۳۳۱۱۱

تلفن: ۸۸۳۸۱۰۸۹ (۰۲۱)

بر اساس آخرین پژوهش ها و مطالعات انجام گرفته در خصوص بررسی سیستماتیک (با هدف اصلاح و بازنگری رده بندی ماهیان خلیج فارس، تنگه هرمز و خلیج عمان)، فهرست نهایی گونه های ماهیان با تاکید بر محدوده آبهای ایرانی به استناد نمونه های موزه ای کشور و خارج از کشور، بررسی های میدانی و نمونه برداری، و بررسی مقایسه ای کلیه منابع و مستندات موجود به انجام رسید. بر اساس نتایج بدست آمده، فهرست نهایی و تایید شده ماهیان ۹۴۸ گونه در قالب ۱۷۴ خانواده می باشد (۲.۷٪ ماهیان جهان و ۴.۷٪ ماهیان دریایی جهان) که از این تعداد ۳۲ خانواده با ۹۹ گونه مربوط به ماهیان غضروفی (شامل ۲۲ خانواده با ۶۵ گونه کوسه ماهیان و ۱۰ خانواده با ۳۴ گونه سفره ماهیان) و ۱۴۲ خانواده با ۸۴۹ گونه مربوط به ماهیان استخوانی می باشد (Owfi et al., 2017 & 2018).

تعداد ۶۸ گونه تک جنس و خانواده (Mono species) و ۲۵ خانواده با تعداد بیش از ۱۰ گونه در منطقه مورد نظر حضور دارند که در این میان Gobiidae (۵۳ گونه)، Carangidae (۴۸ گونه)، Labridae (۴۱ گونه)، Blenniidae (۳۴ گونه)، Apogonidae (۳۲ گونه) و Lutjanidae (۳۱ گونه) از ماهیان استخوانی، Carcharhinidae (۲۶ گونه) از کوسه ماهیان و Dasyatidae (۱۲ گونه) از سفره ماهیان بیشترین خانواده ها را به لحاظ تعداد گونه به خود اختصاص داده اند. تعداد ۱۷ گونه به عنوان گونه های بوم زاد (Endemic) می باشند که به لحاظ گسترش جغرافیایی منحصر به حوضه داخلی خلیج فارس و بخشی از تنگه هرمز می باشند. تعداد ۱۶ گونه با گرایش به زیستگاه های آبهای شیرین (رودخانه) و نواحی مصبی در این حوضه حضور دارند که دو گونه *Aphanius*، *Poecilia latipinna* و *Iranocichla hormuzensis* از زیستگاه آب شیرین به بخش های لب شور ساحلی راه پیدا کرده اند و ۱۲ گونه از خانواده های Carcharhinidae, Clupeidae, Chanidae, Gobidae, Mugilidae, Sparidae نیز به عنوان گونه های با گرایش آب شیرین در حوضه های رودخانه های جنوب کشور نیز شناخته شده اند. تعداد ۱۳ گونه ماهیان خلیج فارس دارای گرایش زیستگاهی مناطق عمیق حوضه شمال غربی هند - آرام (Indo - Pacific) با عمق بیش از ۲۰۰ متر (تا ۲۰۰۰ متر) می باشند. به لحاظ جغرافیایی زیستی، سه گونه *Sargocentron rubrum* و *Pterois miles*، *Stephanolepis diaspros* به عنوان گونه های عبوری از منطقه گذر گاهی "مدیترانه - دریای سرخ - اقیانوس هند" (Lessepsian Species) به خلیج فارس راه پیدا کرده اند. همچنین سه گونه *Haliutaea indica*، *Mola mola pacifica* و *Etmopterus lailae* به عنوان گونه های جدید و اولین گزارش از حوضه اقیانوسی شمال هند - آرام (آبهای ایرانی خلیج فارس و خلیج عمان) معرفی شده اند. (Owfi et al., 2019)

از تعداد ۹۴۸ گونه گزارش شده از منطقه مورد مطالعه، تعداد ۳۱۲ گونه (۳۳٪) به زیستگاههای بنتیک (Benthic habitats) و تعداد ۶۳۶ گونه به زیستگاههای پلاژیک (Pelagic habitats) متعلق هستند. بیشترین تعداد و درصد فراوانی گونه ای زیستگاهی در طیف ماهیان بنتیک مربوط به گونه های مرجانی و سنگی - صخره ای (Coral reefs & Rocks) (۱۳۱ گونه) و در طیف ماهیان پلاژیک مربوط به گونه های وابسته و پیرامون مرجانی (Reef associated) (۴۳۹ گونه) است. همچنین کمترین تعداد و درصد فراوانی گونه ای زیستگاهی در طیف ماهیان بنتیک مربوط به گونه های زیستگاه های با بستر علفی و جلبکی (Seagrass / Algae beds) (۱۸ گونه) و در طیف ماهیان پلاژیک مربوط به گونه های محیط های آزاد اقیانوسی (Pelagic / Oceanic - Open sea) (۴۲ گونه) می باشد. (Owfi et al., 2018)

از دیدگاه جغرافیای جانوری (Zoogeography) و هم پوشانی و مشابهت های زیستگاهی (Habitat overlapping) مقایسه فون ماهیان خلیج فارس با سایر دریاهای مشابه (گرمسیری و نیمه گرمسیری) در گستره اقیانوسی هند - آرام در سطح گونه و بر مبنای حضور آنها مشخص نمود که فون ماهیان خلیج فارس از نظر گونه به فون دریای سرخ و خلیج بنگال (شرق دریای عرب) نسبت به سایر مناطق در اقیانوس هند (و اقیانوس آرام) نزدیکتر است (حدود ۵۰٪). و با دریای مدیترانه (ناحیه شرقی) و جزایر هاوایی کمترین هم پوشانی و مشابهت زیستگاهی و گونه ای را دارا است (حدود ۱۰٪) (Owfi et al., 2015).

جدول ۱) مشخصات حوضه های دریایی خلیج فارس، تنگه هرمز، خلیج عمان (عوفی و ربانی ها، ۱۳۸۷)

تعداد زیستگاه تخصصی Biotope	تعداد جزایر	خط ساحلی km	حداکثر عمق m	مساحت 1000 km ²	استان های تحت پوشش	حوضه دریایی
۳۶	۳۲	۴۲۵۰	۱۸۵	۲۴۰	خوزستان، بوشهر، هرمزگان	خلیج فارس
۲۲	۷	۴۵۰	۸۰	۳۰	هرمزگان	تنگه هرمز
۱۹	۳	۶۰۰	۳۶۰۰	۹۰۰	هرمزگان، سیستان و بلوچستان	خلیج عمان
۷۷	۴۲	۵۳۰۰		۱۱۷۰		جمع

جدول ۲) تنوع گونه ای ماهیان خلیج فارس، تنگه هرمز و خلیج عمان (Owfi et al., 2018)

گروه ماهیان	تعداد خانواده	تعداد گونه	تعداد تک گونه
Chondrichthys ماهیان غضروفی	۳۲	۹۹	۱۷
Sellachii کوسه ماهیان	۲۲	۶۵	۱۲
Batoid سفره ماهیان	۱۰	۳۴	۵
Osteichthys ماهیان استخوانی	۱۴۲	۸۴۹	۵۱
جمع	۱۷۴	۹۴۸	۶۸